

SZAKDOLGOZAT

Rédli Dávid

Gyógy- és fűszernövények felsőoktatási szakképzés

**Keszthely
2023**

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Georgikon Campus

Gyógy- és fűszernövények felsőoktatási szakképzés

**Várpalota környékén található rózsafélék családjába tartozó
fásszárú gyógynövények vizsgálata**

Belső konzulens: Dr. Bódis Judit

Egyetemi docens

Készítette: Rédli Dávid

DZUB6Z

Levelező tagozat

Tanszék: Természetvédelmi Biológia

Készthely

2023

„A világon semmiféle tehetség el nem vesz. Nem olyan bolond a természet, hogy hiába teremtsen erőket. Amit teremt, azért teremti, hogy hasznát vegye.”

– Petőfi Sándor –

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és célkitűzés.....	4
2. Irodalmi áttekintés.....	5
2.1 Keleti-Bakony természetföldrajzi jellemzése	5
2.1.1 Domborzat és földtani áttekintés	5
2.1.2 Talajtan	6
2.1.3 Vízrajz	6
2.1.4 Éghajlat.....	6
2.2 Várpalota és környéke rövid bemutatása	7
2.3 Várpalota környékének növényzete	8
2.4 A vizsgált fásszárú gyógynövények jellemzése.....	11
2.4.1 Vadrózsa (<i>Rosa canina</i>).....	11
2.4.2 Galagonyafajok (<i>Crataegus ssp.</i>)	12
2.4.3 Kőköny (<i>Prunus spinosa</i>)	14
2.4.4 Hamvas szeder (<i>Rubus caesius</i>) / Vadszeder (<i>Rubus fruticosus</i>)	15
3. Anyag és módszer	16
3.1 A mintaterület: Várölgy bemutatása.....	16
3.2 Módszertan	17
3.2.1 Adatgyűjtés	17
3.2.2 Terepi vizsgálatok	17
4. Eredmények és értékelésük	21
4.1. Vadrózsa (<i>Rosa canina</i>)	21
4.2. Egybibés galagonya (<i>Crataegus monogyna</i>)	22
4.3. Kőköny (<i>Prunus spinosa</i>).....	23
4.4. Hamvas szeder (<i>Rubus caesius</i>) / Vadszeder (<i>Rubus fruticosus</i>)	24
5. Összefoglalás.....	25
6. Köszönetnyilvánítás.....	27
7. Szakirodalom jegyzéke	28

8. Ábra jegyzék	29
9. Táblázat jegyzék.....	29

1. Bevezetés és célkitűzés

Tősgyökeres várpalotai lévén mindig is érdekelt a helyi kultúra, történelem és természeti adottságok. A szüleim gyerekként sokat vittek a természetbe sétálni, túrázni, gombát szedni, piknikezni és persze ami a legnagyobb élményt adta, sátorozni. Ifjonc koromban nélkülözhetetlen napi elfoglaltságom volt a barátokkal bicajra pattanni és bejárni Várpalota környékét, legyen az erdő vagy mező. Hoztam magammal a természet iránti szeretetemet és tiszteletemet, és immár felnőtt fejemmel úgy döntöttem, hogy ezekre építve szaktudást szerzek és kibővítem ismereteimet a gyógy- és fűszernövények témájában.

Az egyetemi időszakom alatt rengeteg tudást és új szemléletmódot kaptam a gyógy- és fűszernövényekkel és a természeti értékeinkkel kapcsolatban. A különböző gyógynövények megannyi formában, színben és változatos hatóanyagtartalommal léteznek. Gyógyító és pozitív hatásaik sokszínűsége figyelemreméltó számomra. Igaznak tartom a mondást, hogy „a természet gyógyító erővel rendelkezik”. A tanulmányaim során felhalmozódott szaktudást most arra is fel tudom használni, hogy kicsit másképpen tudjam feltérképezni, más „lencsén keresztül” tudjam látni azt a helyet, amely gyermekként is oly sok szép élményt nyújtott nekem.

Amikor belekezdtem a dolgozatomba, nem is sejtettem, hogy ennyi érdekes növénnel és ilyen gazdag növényvilággal fogok találkozni gyermekkorom helyszínén. Laikus átlagemberként néztem a helyi természetet, amelyről így azt gondoltam, hogy kevés vizsgálatra alkalmas növényt - különösen gyógynövényt – fog tartogatni a számomra. Mikor azonban nagyító alá vettem ezt a „kis” völgyet, nem kis meglepés tárult elém. Nem gondoltam, hogy a lakóhelyemtől csupán pár kilométerre ilyen gazdag gyógynövény lelőhelyeket fedezek fel. Hála annak a tudásnak, amit a tanáraimtól kaptam, el tudtam jutni erre a felismerésre és így még mélyebben bele tudtam látni a természet adta értékeinkbe.

Jelen dolgozatom vizsgálati helyszínének kijelölését követően feltérképeztem az ott fellelhető és vadon termő gyógynövényeket, majd azokat számba véve, konzulens tanárommal együtt kiválasztottam négyet jelen dolgozatom vizsgálati tárgyának. Ezen fásszárú gyógynövények mind a rózsafélék családjába tartoznak és segítségükkel, illetve tanulmányozásuk által egy merőben új oldaláról ismerhettem meg közvetlen lakókörnyezetemet és egyben elmélyülhettem e növények jellemzőiben, gyógyhatásaik és felhasználási lehetőségeik vizsgálatában.

2. Irodalmi áttekintés

2.1 Keleti-Bakony természetföldrajzi jellemzése

2.1.1 Domborzat és földtani áttekintés

A Keleti-Bakony a Bakonyvidéken belül a Bakonyaljától délre, az Öregbakonytól keletre és a Balatonfelvidék északi csücskétől északra található (1. ábra). A Keleti-Bakony domborzatának jelenlegi képét a hegyközi medencék, a pannóniai abráziós síkok, a lenyesett lépcsős fennsík peremek és a Tési-fennsík alkotják. A gyengén hullámosan tagolt fennsíkok és a szabdalt peremek között tapasztalható a legnagyobb relatív relief érték. A terület változatos adottsága miatt az erdő- és mezőgazdasági szempontból való hasznosítása eltérő (DÖVÉNYI, 2010).

A domborzat földtani felépítése mezozoos karbonátos kőzet. A fennsíkok 500 m tengerszint feletti elhelyezkedését árkok és süllyedékek határolják. Ezért sokféle szerkezeti hatás található meg itt, mint pl.: pikkelyeződés, árkos-sasbércecs törés, alátolódás, vízszintes és torziós elmozdulás. Várpalota a pannóniai üledékben lévő törések miatt és az elmúlt száz év földrengéseiről szóló feljegyzések tükrében, szeizmikusan érzékeny tájegységnek tekinthető. Várpalotán közép-eocén korú barnakőszént tártak fel, melynek a kitermelése 1876–1996 között történt (DÖVÉNYI, 2010). Balinka térségében eocén korabeli barnakőszénét találtak, melynek a kitermelése 1952–1991 között zajlott.

1. ábra A Bakonyvidék tájai (Forrás: Internet1)

2.1.2 Talajtan

A Keleti-Bakony legnagyobb részét, mintegy 64%-át, mészkövön létrejött rendzina talajok borítják. Ezeknek a talajoknak 60%-át erdők, 40%-át gyepek és legelők hasznosítják. A löszös fennsík talajtípusa barna erdőtalaj, mely közepesen savanyú és gazdag vízgazdálkodású. Az ilyen típusú talajok 65%-a szántónak, 25%-a legelőnek hasznosítható. A lejtőlöszös területeken főleg barnaföld a jellemző, melyek összetétele vályog és agyagos vályog, emiatt a vízgazdálkodásuk ezeknek a területeknek megfelelő. A löszös területek lejtős viszonyától függően legelőként, illetve szántóként hasznosíthatók. A földes kopár területek legnagyobb, mintegy 90%-a karsztbokor erdő, a maradék pedig réti talaj, melyet főleg szántónak és kaszálónak lehet hasznosítani. A Keleti-Bakony szántóinak többségén vöröshere, kukorica, búza, árpa, zab termesztése a legelterjedtebb (DÖVÉNYI, 2010).

2.1.3 Vízrajz

Északon és Keleten a csapadék a Gajához, illetve a Sédhez folyik össze. A terület nagyobb része inkább vízhiányban szenved. Tavasszal leginkább az árvizek, míg az őszi időszakban a kisvizek jellemzők. A tési Nagy-forrás a legjelentősebb a térségben. A természetes állóvizek nagysága kevesebb mint 4 ha, szemben a mesterséges tavakkal, amelyek elérik a 90 ha nagyságot is. A rétegvízkészlet normál szintű. A térség artézi kút ellátottsága alacsony, mélységük változó, de bőséges vízhozamúak (DÖVÉNYI, 2010).

2.1.4 Éghajlat

A Keleti-Bakony éghajlata mérésenként száraz és hűvös, de nyugati részén mérsékelten nedves (1. ábra). A napsütéses órák éves átlaga 1960, ami megoszlik, és nyáron 780 óra, míg télen csupán 190 óra. A hőmérséklet átlagosan 9–10°C körül mozog éves szinten. A tenyészidőszakban pedig 15–16°C körüli éves átlagot tapasztalhatunk. A 10°C feletti napi hőmérsékletet április 10–15-től kezdődően október közepéig tart, ami 185–190 napot tesz ki. Ez az időszak a magasabban fekvő területeken körülbelül 175 napra rövidül. A fagymentes időszak keleten 195 nap, nyugaton 185–190 nap körül van. A keleti terület nagyobb részén az évi csapadék 570–620 mm, míg a nyugati területeken a 700–720 mm-t is elérheti. A téli vegetációs időszakban az évi csapadék 330–400 mm. Évente körülbelül 50–60 napot számolhatunk mikor hóval borított a táj. A hótakaró vastagságának mértéke megoszlik, nyugaton 30–35 cm, keleten pedig csak 22–26 cm a mért érték. A szél iránya legtöbb esetben É-i és ÉNY-i. Szántóföldi termesztésre és erdőgazdálkodásra az éghajlat kedvező hatása (DÖVÉNYI, 2010).

2.2 Várpalota és környéke rövid bemutatása

Várpalota az ország Dunántúli régióján belül is Veszprém vármegyében található. Pontosan két vármegye székhely, Székesfehérvár és Veszprém között helyezkedik el. A település felvirágzásában nagy szerepet játszott az Aquincumot és Savariát összekötő Borostyánút - a mai 8-as számú főút - , amelynek mentén található jelenleg is. Akkoriban indították a rómaiak a Bántai kőbányát, mely egészen a középkorig üzemelhetett. A XV. században Újlaki Miklós és családja egy palotát építtetett a város központjában. A város nevét, mint Palota 1397-ben említik először az oklevelek. Magának a palotának várrá alakítása 1440-től 1480-ig történt. Várpalota 1543-ban a végvár rendszer része lett, majd Fehérvár és Veszprém várának eleste után pedig mint egy kis sziget maradt magára. Arszlán budai pasa indította a legnagyobb ostromot a vár ellen, amit a hősiess Thury György várkapitány és 500 fős helyőrsége sikeresen visszavert. 1836-ban a város lakosságának száma eléri a 6000 főt így Várpalota városi rangra emelkedik. 1870-es évben megindul a szénbányászat, igaz még csak kezdetleges formában. A város területén a honfoglalás óta több kisebb település is létezett: Inota, Széhel, Tikolfölde, Réti és Pétfürdő is. Utóbbi Várpalotához tartozott, de a török idejében elnéptelenedett, majd az 1930-as években a Nitrogénművek felépülésével elkezdődött a benépesedése, manapság pedig külön községként működik. Az 1900-as évekre kezdett kialakulni a jelenlegi városkép, az utcák és épületek rendszere (2. ábra). Sajnos Várpalota sem menekült meg a II. Világháború pusztításaitól, mivel a német harmadik védvonal itt húzódott keresztül. A harcok során kb. 800 fő esett el és a város 70%-a elpusztult. A 19. század második felében a háború romjainak eltakarítása után, a bányászat és a nehéz ipar megerősödése következtében megkezdődött a szocialista város építése. Sok műemlék és történelmi jelentőségű épület eltűnt, helyükre panel rengetegek épültek. A városrendezést Korompay György és társai készítették el. A rendszerváltást követően, a bányászat és az erőmű tönkre mentek és bezártak, az alumíniumfeldolgozó pedig nem biztosít kellő fejlődési lehetőséget a városnak (KÖNCZÖL, 1988; SZÍJ, 1960).

A jelenlegi városvezetés igyekszik helyreállítani a kulturális - és iparágazatot. Megépült a várost elkerülő gyorsforgalmi út tehermentesítve a várost az áthaladó forgalomtól. Megújultak a vár elhanyagolt részei, illetve a teljes környezete. A városvezetésnek több kisebb-nagyobb cégnek is sikerült helyet biztosítania. A jelenlegi legnagyobb beruházásnak tekinthető egy lőpor- és lőszergyár létesítése a közeljövőben, ezzel is tovább erősítve a város ipari infrastruktúráját és a város határában elhelyezkedő Központi Gyakorló- és Lőteret, amely Közép-Európa legnagyobb terjedelmű gyakorló helyszíne.

2. ábra Várpalota látképe (Forrás: Saját kép)

2.3 Várpalota környékének növényzete

Várpalota gazdag növényvilágága kialakulását annak köszönheti, hogy földrajzilag négy táj találkozási pontjánál helyezkedik el. A város határáig tart a Veszprém-Várpalota-fennsík, északi és keleti irányban a Bakony határolja, míg déli oldalán a Mezőföld tája terül el. Pétfürdőig pedig a Balaton-felvidék nyúlik és ott végződik. Várpalotától keletre, délkeletre és délre lápos területek helyezkednek el. A gazdag lápréti növényzeten kívül még megtalálhatóak a sokszínű dolomitsziklagyepi és lösnövények is (MÉSZÁROS, 1994).

A **Bántapusztai láprét** már csak néhány hektár területen maradt meg eredeti állapotában. Ezen a területen a legjelentősebb növénytársulások a Dunántúli mocsárrét, nyúlfarkfüves láprét és a kékperjés rétek. Tavasszal kezdi a virágzást a lápi nyúlfarkú (*Sesleria uliginosa*) és a széleslevelű gyapjúsás (*Eriophorum latifolium*). A kosborfélék 3 fajjal képviseltetik magukat, mégpedig a vitézkosbor (*Orchis militaris*), hússzínű ujjas kosbor (*Dactylorhiza incarnata*) és a mocsári kosbor (*Orchis laxiflora*). Nyár elején virágzik az országosan is igen ritka posványkakastaréj (*Pedicularis palustris*), a réti iszalag (*Clematis integrifolia*), a mocsári nőszirm (*Iris pseudacorus*) és a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*). Nyár közepe táján szintén egy országosan ritka faj, a fehérmájvirág (*Parnassia palustris*), virágzása kezdődik. Vele egy időben nyitja virágait a kornis tárnics (*Gentiana pneumonanthe*), mely értékes gyógynövények számít, korábban a tüdőbaj gyógyítására használták. Manapság viszont védettsége miatt tilos gyűjteni (MÉSZÁROS, 1994).

A Péti-dombság területén fellelhetők olyan szubmediterrán vadvirág fajok, amelyek nyári és őszi virágzásúak, illetve egyes lösznövény- és középhegységet meghatározó dolomitvegetációs fajok is. A terület közel felét karsztbokor - és mészkedvelő erdők borítják.

A karsztbokor erdőket a legnagyobb részben a molyhos tölgy (*Quercus pubescens*), a virágos kőris (*Fraxinus ornus*), a cserszömörce (*Cotinus coggygria*), a húsos som (*Cornus mas*), az ostorménfa (*Viburnum lantana*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), a sóskaborbolya (*Berberis vulgaris*) és a bibircses kecskerágó (*Enonymus verrucosa*) alkotják.

A mészkedvelő erdőket a molyhos tölgy (*Quercus pubescens*), a kocsánytalantölgy (*Quercus petraea*), a csertölgy (*Quercus cerris*), a virágos kőris (*Fraxinus ornus*), ritkán a barkócaberkenye (*Sorbus torminalis*), a mezei juhar (*Acer campestre*), a fagyal (*Ligustrum vulgare*), a húsos som (*Cornus mas*), a bibircses kecskerágó (*Enonymus verrucosa*), az ostorménfa (*Viburnum lantana*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), a cserszömörce (*Cotinus coggygria*), és a kökény (*Prunus spinosa*) alkotják.

Az erdők területén előforduló védett növények közül a turbánliliom (*Lilium marthagon*), a bíboros kosbor (*Orchis purpurea*) és a gérbics (*Limodorum abortivum*) fajokkal találkozhatunk.

Erdőszéleken és a mellettük lévő tisztásokon található tarka nőszirm (*Iris variegata*), pázsitos nőszirm (*Iris graminea*), nagyzerjófű (*Dictamnus albus*) és egy ritka lösznövény faj, a macskahere (*Phlomis tuberosa*) is.

A dolomit sziklagyepek védett növénye a magyar gurgolya (*Seseli leucospermum*). A dombság északi területeinek gyakori védett növényei közé tartozik a sárga kövirózsa (*Jonibarba hirta*), az ezüstaszott (*Paronychia cephalotes*) a Lumnitzer-szegfű (*Dianthus lumnitzeri*), a szürke ördög szem (*Scabiosa canescens*) és a hangyabogáncs (*Jurinea mollis*). A sziklagyepeken védett cserjefajok lelhetők fel, mint például a fanyarka (*Amelanchier ovalis*) és a piros madárbirs (*Cotoneaster integerrimus*).

A Péti-dombság lejtősztyeprétek területein igen sok a védett faj. Tavasszal virágzik a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), a leánykökőrcsin (*Pulsatilla grandis*), a fekete kökőrcsin (*Pulsatilla nigricans*), az apró nőszirm (*Iris pumila*). A tavasz lezárásával megjelenik a magyar lednek (*Lathyrus pannonicus*), a selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*), az ezüstös útifű (*Plantago argentea*) a hegyi árvalány haj (*Stipa pennata*), a nagy pacsirtafű (*Polygala major*) és a fokozottan védett pókbankó (*Ophris sphegodes*). A nyár eleje is virágzásban gazdag, ebben az időszakban megtalálható többek között a Sadler-imola (*Centaurea sadlerana*) és a sárga len (*Linum flavum*). A nyári meleg fokozódásával a terület növényvilága kicsit visszább húzódik, de ahogy az ősz közeledik a pézsmahagyma (*Allium moschatum*), az őszi csillagvirág (*Scilla autumnalis*) és a csillagos őszirozsa (*Aster amellus*) gondoskodik a hely színvilágáról (MÉSZÁROS, 1994).

A Sötéthorogvölgy egy 2–3 km hosszan elnyúló szurdok. Ennek a szurdoknak a bükk (*Fagus sylvatica*), a magas kőris (*Fraxinus excelsior*), a nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*), a hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*) és a gyertyán (*Carpinus betulus*) az uralkodó növényfajai. Mellettük tömegesen megtalálható még a fekete bodza (*Sambucus nigra*). Tavasszal az aljnövényzetben felfedezhető többek között a hóvirág (*Galanthus nivalis*) és az odvas keltike (*Corydalis cava*). Tömegével előfordul mind ezek mellett a régi időben sok betegségre használt bókoló fogasír (*Dentaria enneaphyllos*). A szurdok szikláinak ritka növénye a fanyarka (*Amelanchier ovalis*) és a pirosuló madárbirs (*Cotoneaster integerrimus*). A sziklafalak meredek oldalában találhatunk még mohos csitrit (*Moehringia muscosa*), mely a magashegységek növénye, így hazánkban csak a Bakony és a Vértes ad otthont ennek a fajnak (MÉSZÁROS, 1994).

A Bérhegy legtöbb részén igen ritka és védett növények találhatóak, mint például a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), a leánykököröcsin (*Pulsatilla grandis*), a selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*), a hangyabogánics (*Jurinea mollis*), a nagyzezerjófű (*Dictamnus albus*), az apró nőszirm (*Iris pumila*), a tarka nőszirm (*Iris variegata*), a selymes peremizs (*Imulaoculus-chiristi*), az ezüstös útifű (*Plantago argentea*), a borzas vértő (*Onosma visionii*), a hegyi árvalányhaj (*Stipa joannis*), a tarka imola (*Centaurea triumphetti* subsp. *axillaris*), a pusztai meténg (*Vinea herbacea*), a sárga kövirózsa (*Jovibarba hirta*), a törpe mandula (*Amygdalus nana*) és egy országosan is igen ritka faj, a fénylő zsoltina (*Serratula lycopifolia*).

A Fajdashegyen található törpe mandula (*Amygdalus nana*), amely az egyik legjellemzőbb és legszebb virágzású a területen és szépsége mellett védett is hazánkban. A hegy egész területén sűrűn megjelenik az apró nőszirm (*Iris pumila*), a hegyi árvalányhaj (*Stipa joannis*), a bozontos árvalányhaj (*Stipa dasyphylla*), a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), a nagyzezerjófű (*Dictamnus albus*) és az ezüstös útifű (*Plantago argentea*) (MÉSZÁROS, 1994).

2.4 A vizsgált fásszárú gyógynövények jellemzése

2.4.1 Vadrózsa (*Rosa canina*)

A rózsavirágúak rendjébe (*Rosales*), a rózsafélék (*Rosaceae*) családjába és a rózsafélék (*Rosoideae*) alcsaládjába tartozik. Európától Közép-Ázsiáig őshonos és Észak-Afrikában is előfordul. Leggyakrabban hazánkban a Bükkben, a Mátrában, a Börzsönyben, a Cserhátban, a Pilisben, a Bakonyban, a Balaton vidékén és a Tokaj-Hegyalján található meg. Erdőszéleken, tölgyesekben, cserjésekben, hegyvidéken, szántóföldek mentén és dombvidékeken érzi magát a legjobban. Gyakran invazív fajnak tekintik, gyors terjeszkedése miatt. Társulásközömbös, cserjésekben állományképző. Sűrű vegetációban gyakran kúszik fel más növényekre a fényért folytatott versenyben. A cserjésedő egykori legelők egyik jellemző faja a galagonya és a kökény mellett.

A felhagyott területeken előkészíti a terepet a később növekvő erdőnek, mivel laza lombozata árnyékot ad, szélvédelmet nyújt, terjeszkedő gyökérzetével megakadályozza a talajeróziót és a növekvő fákat tüskés ágaival védi a vadállatoktól. Enyhén kötött vályogtalajt, nedves, de jó vízelvezetésű, köves talajt kedveli. Semleges vagy enyhén lúgos kémhatású, meszes talajon fejlődik a legjobban. Fényigényes, de a félárnyékos helyeken is szépen terem, sokszor árnyékos helyen magasabbra nő. Jól viseli a hosszabb forró időjárást éppúgy, mint a szeles és fagyos időszakokat is.

3. ábra A vadrózsa virágzásban és termésben (Forrás: Internet2)

0,5–3 m magas, életformája szerint tarackoló, illetve támaszkodva kúszó cserje. Tüskéivel kapaszkodva, akár 10 méter magasra is felkúszhat. Hajtásain 5–7 levél jelenik meg, amik páratlanul, szárnyasan összetettek és szórt állásúak. A levélkék tojásdadok, fűrészszélűek. A levélalap módosult: 2 hosszúkas hártás pálha forrt a levélnyélhez. A levelek többnyire csupaszok, színükön sötétzöldek, fonákjukon hamvas kékes-zöldek. A vesszők színe szürkés, a napos oldalon pirosas, csakúgy, mint a vesszőkön található horgas tüskék. A tüskék mennyisége, elhelyezkedése változatos, előfordulnak tüske nélküli példányok is. Május-júniusban virágzik, a virágtakaró kétkörös, 5 visszahajló és tagolt csészelevélből, 5 szabadon álló, fehéres vagy rózsaszínű, csúcsán kicsipett

sziromlevélből áll. A porzókör háromkörös, 10–10 porzóval. Alsó állású magház, termőtáj apokarp, korszó alakúan kiszélesedett vacokba süllyed. Őszre tojásdad alakú csipkebogyó áltermése szerveződik, amely meghúsosodó és piros vacokból, benne szőrökkel körülvett kemény aszmagokból áll (3. ábra) (BERNÁTH, 2000; SCHÖNFELDER - SCHÖNFELDER, 2001).

2.4.2 Galagonyafajok (*Crataegus* ssp.)

A rózsavirágúak (*Rosales*) növénynemzetségének, a rózsafélék (*Rosaceae*) családjának, illetve az almafélék (*Maloideae*) alcsaládjának a tagja. Nagy fajszerű nemzetség, ami közel 58 Eurázsiai és 64 Észak-amerikai fajt és hibridet tartalmaz. Leginkább a mérsékelt égövben őshonosok, főleg az északi féltekén Európában, Ázsiában és Észak-Amerikában. Általánosságban legelők és erdők szegélyében cserjések domináns alkotója, de gyümölcsösökben és rézsűkben is élnek és mint környezetformálók játszanak szerepet, akár csak a vadrózsafajok (4. ábra). Gazdag virágzás, ehető termés és többnyire pompás őszi levélszín jellemző rájuk (BERNÁTH, 2000; SCHÖNFELDER - SCHÖNFELDER, 2001).

Nálunk 4 fajt tekintenek honosnak (SIMON, 1992):

- *Crataegus monogyna* – egybibés galagonya
- *Crataegus laevigata* – kétbibés – /cseregalagonya
- *Crataegus nigra* – magyar/fekete galagonya
- *Crataegus rhpidophylla* – rózsaképző galagonya

4. ábra Egybibés galagonya és kökény egymás mellett. (Forrás: Saját kép)

Egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*)

Az egész országban előfordul, inkább a síkságokon és dombvidékeken. Megtalálható hegyi bokorerdőktől a homokpusztákig, ligetekben, szántóföldek szélén. A fiatal egyedek ágrendszere sima, kérge szürke, az idősebbeken hosszanti repedések találhatók. Kicsi, hegyes tövisei 1–3 cm hosszúak. Szórt állású levelei karéjosak vagy hasadtak, szélük a csúcs közelében kissé fogazott, a levélalap pálhás. A levelek szórt állásban fejlődnek a hajtásokon és fürtökben rövid ágakon (5. ábra). Forgós sátorvirágzatában fehér virágok nyílnak, lombfakadás után. A virágok ötkörösek és öttagúak, virágkocsányai szőrözöttek. A termő magházának közepéből egy bibeszál emelkedik ki. A termés 10–12 mm-es majdnem gömbölyű, sötétpiros, egymagvú almácska átermés (BERNÁTH, 2000; SCHÖNFELDER - SCHÖNFELDER, 2001).

5. ábra Egybibés galagonya virágzás előtt, áprilisban (Forrás: Saját kép)

Cseregalagonya / kétbibés galagonya (*Crataegus laevigata*)

Hegy- és dombvidéken terem, füves lejtőkön, cserjésekben, erdőszéleken, bükkösökben, tölgyesekben fordul elő. Levelei kevésbé tagoltak, csak a felső harmadában karéjos és egyenlőtlenül fűrészszelű, fedőszőrök mindkét oldalon találhatók, pálhái fejlettek. Virágkocsányai kopaszok. A termő többnyire két bibeszálú (BERNÁTH, 2000; SCHÖNFELDER - SCHÖNFELDER, 2001).

Magyar / Fekete galagonya (*Crataegus nigra*)

A Duna menti ártéri erdők endemikus (csak egy bizonyos helyen élő) faja a Szentendrei szigettől a Duna és Tisza összefolyásáig. Gyümölcse kicsi, gömbölyded és fekete, a kocsány és a csészelevelek körüli részen szőrös. Gyümölcshúsa édes, kissé fojtós, régen gyűjtötték. Védett faj, így gyűjtése nem engedélyezett (BERNÁTH, 2000; SCHÖNFELDER - SCHÖNFELDER, 2001).

2.4.3 Kőkény (*Prunus spinosa*)

A rózsavirágúak (*Rosales*) rendjébe, a rózsafélék (*Rosaceae*) családjába, a szilvafélék (*Prunoideae*) alcsaládjába tartozó fásszárú növény. Európában és Elő-Ázsiában is őshonos faj. Magyarországon, mint közönséges cserje van jelen. Gyakran előfordul cserjés mezsgyék, erdőszegélyek, bozótosok és mezőgazdasági területek szélein. A természetben főként 1500 m-es magasságig találkozhatunk vele főként napos hegyoldalakon.

6. ábra A kőkény virágzásban, áprilisban (Forrás: Saját kép)

Gyökérzete messzire kúszva, gyökérsarj telepeket alkot. 1–2 méter magasra növekvő lombhullató cserje. Koronája lassú növekedésű és szabálytalanul terjedt. Ágai elágazók, feketésszürke kéreggel és sok tövissel. Fiatalabb hajtásai pedig barnás színűek. Levelei tojásdad alakúak, szórt állásban helyezkednek el. 2–3 cm hosszúságúak, fűrészes szélűek, fonákjuk pedig molyhos. Virágai hófehér színűek, öt szirmmal rendelkeznek és kb. 1,5 cm átmérőjűek, a tavaszi lombfakadás előtt nyílnak (6. ábra). Termése 1–1,5 cm átmérőjű kékesfekete színű, hamvas felületű és csonthéjas termésű (7. ábra). Gyümölcsének húsa zöldes színű, fanyarkás és savanyú ízű (BERNÁTH, 2000; INTERNET1, 2023; INTERNET2, 2023).

7. ábra A kőkény termésben (Forrás: Internet3)

2.4.4 Hamvas szeder (*Rubus caesius*) / Vadszeder (*Rubus fruticosus*)

A rózsavirágúak (*Rosales*) rendjébe, a rózsafélék (*Rosaceae*) családján belül pedig a rózsaaalakúak (*Rosoideae*) alcsaládjába tartozik. Őshonos faj Euráziában és a Mediterráneumban. Magyarországon széles körben elterjedt. Megtalálhatók többek között erdőszéleken, erdővágásokon, szántóterületek szélén, tarlókon és alacsony dombvidékeken.

8. ábra Hamvas szeder levele (Forrás: Saját kép)

Hajtásai erőteljesek, rövid sarlós tüskével borítottak, lehajló vagy földön kúszó félcserjék. Levele 3–5 db levélkéből áll, amik szórtan helyezkednek el és tenyeresen összetettek (8. ábra). Levélkéi enyhén karéjosak, hosszúnyelűek, szélei nem fedik egymást, fűrészes szélűek. Virágzata sátorozó álernyő, ami fehérlilás színű. A virágok ötagúak, apokarp termőtájjal. Májusban és júniusban van a virágzási időszaka. Elvirágzás után csoportos csonthéjas termést alkot, amely hamvaskék vagy fényesfekete színű. Termései lédúsak, édes-fanyar ízűek (BERNÁTH, 2000; INTERNET3, 2023).

3. Anyag és módszer

3.1 A mintaterület: Vár völgy bemutatása

A Vár völgy egy önmagában 4–5 km hosszúságú völgy (9. ábra), mely Várpalotától északra, Téstől pedig délre fekszik. A völgyet keletről és délről a Várpalotai Központi- és Gyakorló Lőtér határolja. Nevét a völgy mélyén fekvő Bátorkő váráról kapta. A vár, mely manapság romos állapotban magasodik a lomkorona szintje fölé, hajdanán vadászkastély funkciót töltött be. A helyi néphagyomány szerint, amikor Mátyás király a Bakonyban vadászott, rendszeresen látogatta Bátorkő várát.

9. ábra Várpalotai Vár völgy (Forrás: Internet4)

Elsők között Boros Ádám 1815-ben kutatta a Keleti-Bakony növényvilágát, beleértve a Vár völgyet is. A völgy vizsgálata közben már akkor feljegyzései közé került a fekete zászpa (*Veratrum nigrum*), a kétlevelű sarkvirág (*Plantanthera bifolia*), a mohos csitri (*Moehringia muscosa*), az ezüstaszott (*Paronychia cephalotes*), a kékes borkóró (*Thalictrum pseudominus*), a sulyoktáska (*Aethionema saxatile*), a kövér daravirág (*Draba lasiocarpa*), a piros madárbirs (*Cotoneaster integerrimus*), a fanyarka (*Amelanchier ovalis*), az ezüstös útifű (*Plantago argentea*), a gombos varjúköröm (*Phyteuma orbiculare*) és a szürke bogáncs (*Carduus glaucus*) is. A völgy nagy részét erdők borítják, melyek többségben karsztbokor erdők, mészkedvelő tölgyesek és gyertyánosok. Mindezek mellett, a cserjeszinten megtalálható az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), a vadrózsa (*Rosa canina*), a hamvas szeder (*Rubus caesius*) és a kökény (*Prunus spinosa*) is (MÉSZÁROS – MÉSZÁROS, 1996).

A helyi lakosság manapság főként kikapcsolódásnak használja a túra útvonalat, hogy a város zajától eltávolodva a természet lágy ölén sétálhassanak vagy sütiögethessenek egy kicsit. A völgy az áprilisi időszakban forgalmas a medvehagyma szezon megindulásával, mert sokan gyűjtenek saját felhasználásra és fogyasztásra. Ezzel szemben a fásszárú és lágyszárú gyógynövények gyűjtését már

alig-alig műveli bárki. A Keleti-Bakonyt 2010-ben nyilvánították Különleges Természetmegőrzési Területté a Natura 2000 hálózaton belül és a Várvolgy is része lett a Natura 2000 területnek.

3.2 Módszertan

3.2.1 Adatgyűjtés

Az első adataimat 2022. júniusi első terepbejárásom alkalmával gyűjtöttem, amikor is igyekeztem minden számomra felismerhető növényről képeket készíteni, illetve azokat pontosan meghatározni. A meghatározásban segített konzulens tanárom, Dr. Bódis Judit. Majd miután a témám leszűkítésre került a 4 db fás szárú gyógynövényre, elkezdtem ezek megismerését könyvekből, amelyek közül a legfontosabb Bernáth Jenő (2000) Gyógy- és aromanövények című könyve volt. Az általam vizsgált terület könnyen behatárolható, a jellemzésében és tulajdonságainak megismerésében sokat segített Dövényi Zoltán (2010) Magyarország kistájainak katasztere című könyvének a Keleti-Bakonnyal foglalkozó része. Várpalota helytörténeti ismeretét Szij Rezső (1960) és Könczöl Imre (1988) irodalmi összeállításának köszönhetem. A Várvolgy és Várpalota környéke növényvilágának megismerésében Mészáros András (1994) kéziratai segítettek, amelyeket a Várpalotai Krúdy Gyula városi könyvtár helytörténeti részlege bocsátott a rendelkezésemre. A kiválasztott fásszárú növények kategorizálási rendszerét és felmérését 2023. áprilisában saját magam alakítottam ki, illetve végeztem el. A gyógynövények felhasználásával és hatóanyagtartalmával foglalkozó tartalmak kidolgozásában szintén Bernáth Jenő (2000) fent említett Gyógy- és aromanövények című könyve, illetve internetes források voltak segítségemre.

3.2.2 Terepi vizsgálatok

A terepi vizsgálataimat a Várpalotai Várvolgy túra útvonalán végeztem el. A kijelölt út teljes hossza körülbelül 11–12 km (10. ábra). Kezdeti 2022. júniusi bejárásaim során tanulmányoztam, hogy milyen növénytakarások jellemzők a Várvolgyben. Többek között a következő fajokat határoztam meg: földi bodza (*Sambucus ebulus*), fehér pemetefű (*Marrubium peregrinum*), vadrózsa (*Rosa canina*), ligeti zsálya (*Salvia nemorosa*), ékes vasvirág (*Xeranthemum annuum*), pompás ökörfarkkóró (*Verbascum speciosum*), mezei varfű (*Knautia arvensis*), egyényári seprence (*Erigeron annuus*), pusztai kutyatej (*Euphorbia seguieriana*), keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*), közönséges párlófű (*Agrimonia eupatoria*), zászlós csüdfű (*Astragalus onobrychis*), tejoltó galaj (*Galium verum*), csemegebaraboly (*Chaerophyllum bulbosum*), csalánlevelű harangvirág (*Campanula trachelium*), veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), ernyős sárma (*Ornithogalum umbellatum*), farkas kutyatej (*Euphorbia cyparissias*), tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), gubóvirág (*Globularia punctata*), sajmeggy (*Prunus mahaleb*), csattogó szamóca (*Fragaria viridis*), útszéli zsázsa (*Lepidium draba*), lecsepült veronika (*Veronica*

prostrata), fürtös gyöngyike (*Muscari neglectum*), sárkerek lucerna (*Medicago falcata*), közönséges mogyoró (*Corylus avellana*), magas aranyvessző (*Solidago gigantea*), mogyorós hólyagfa (*Staphylea pinnata*), nagy csalán (*Urtica dioica*), vastövű imola (*Centaurea scabiosa*), cserszömörce (*Cotinus coggygria*), egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), sárga len (*Linum flavum*), feketedő fürtös-zanót (*Lembotropis nigricans*), terjőke kígyószisz (*Echium vulgare*), tövises iglice (*Ononis spinosa*), őzsaláta (*Smyrniurnum perfoliatum*), hamvas szeder (*Rubus caesius*), hólyagos csüdfű (*Astragalus cicer*), kökény (*Prunus spinosa*).

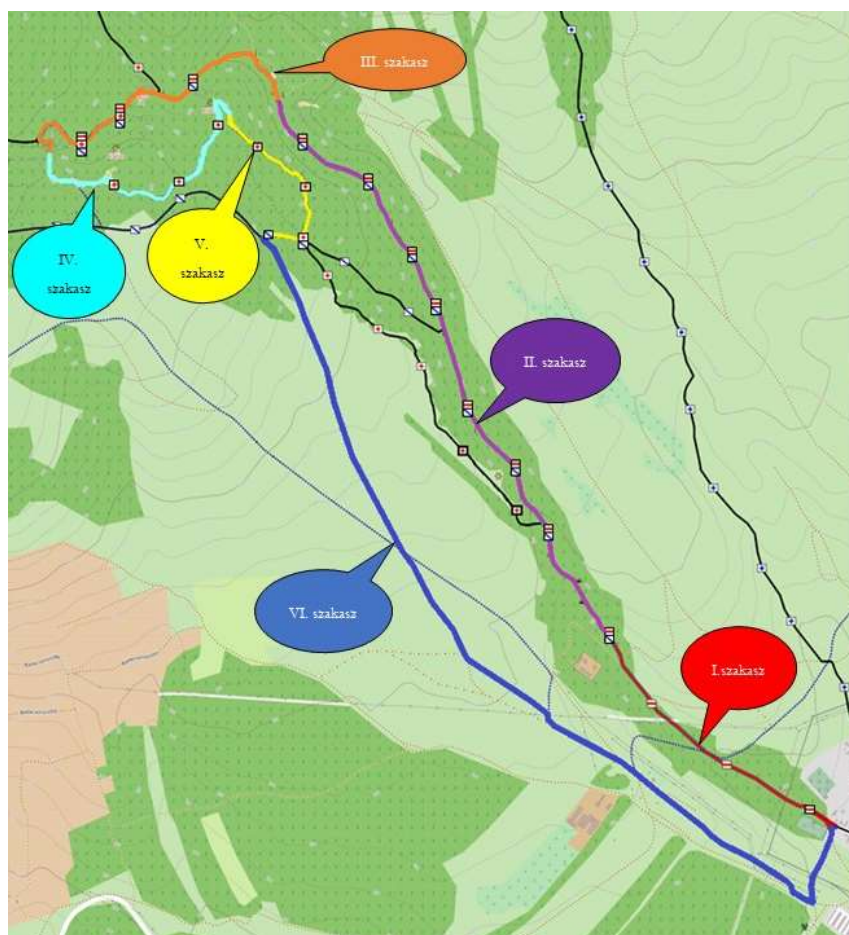
10. ábra Várpalotai Vár völgy, piros vonal jelzi az általam vizsgált útvonalat (Forrás: Internet5)

Az előzetes bejárás alapján az útvonalat 6 egységre osztottam fel. A szakaszokat egyesével vizsgáltam meg és külön-külön térképeztem fel.

Az **I. szakaszt** (11. ábra) piros útvonaljelzéssel láttam el. A zsidó temetőnél kezdődik és a mellette lévő parkolóból indulva kezdtem meg a szakasz felmérését. Az útvonal könnyen járható, murvás gyalogúttal van ellátva. Az út nagy része cserjésekből áll. Itt rengeteg kökény, galagonya és vadrózsa bokor is található. A Vár völgy bejáratát jelző sorompót jelöltem meg ennek a szakasznak a végéként.

A **II. szakasz** lila útvonaljelzéssel található meg a képen (11. ábra). A Vár völgy bejáratát jelző sorompótól indul. Az útnak ezen a részén már megjelenik a lombkorona szint, illetve a szakasz elején még sűrű cserje szint is megtalálható. Ahogy egyre beljebb haladunk, úgy váltja fel a cserjést a fás erdős közeg. Itt még a lombkoronák árnyékában és a helyi erdészeti által megtisztított parcellákon rengeteg szeder található. Csak elvétve találkozunk apró galagonya és vadrózsa csemetékkal, a kökény pedig teljesen eltűnik. A szakasz a Hajdani Kálistóval zárul, ami mellett egy sütögetésre és megpihenésre alkalmas tisztást találhatunk.

A **III. szakaszt** narancssárga színnel jelöltem (11. ábra) és a Hajdani Kálistótól indul. A teljes útnak ez a legészakibb része. Továbbra is könnyű terepi viszonyok a jellemzők és folytatódik a fás erdős rész. A vadrózsa, kökény és szeder teljesen eltűnik ezen a helyen, ellentétben a galagonyával, ami minimálisan megjelenik. A szakasz a Bátorkő várával zárul.

11. ábra Az általam bejárt Várkölyi szakaszok felosztása (Forrás: Internet6, saját szerkesztés)

A **IV. szakaszt** világoskék színnel jelöltem meg (11. ábra) és a Bátorkő várától indul. Itt közepes nehézségűre vált az útvonal és a vár mellett meredek domboldalon kapaszkodhatunk fel az 1-es számú pihenőig, ahol egy pihenőhelyről visszatekintve csodálhatjuk meg a lomkoronák közül kiemelkedő vár romjait. A domboldal leküzdése közben visszatér a vadrózsa néhány ifjanc bokorral és a galagonya egy-egy életerős példányokkal. Az 1-es pihenő és a 2-es pihenő között egy kiemelkedő szirten haladunk el, itt érdemes figyelni, hiszen nagyon meredek és sziklás a perem, ezért ezen a részen körültekintően és óvatosan kell túrázni. A két kilátó között egy kis tisztáson, meglepő módon egy pár négyzetméternyi kökényt lehet felfedezni, szorosan egymás mellett egy csoportban. Tovább haladva ezen a területen nagy számban találhatunk galagonyát. A szakaszt a 2-es számú kilátóval zárom.

Az **V. szakaszt** citromsárga színnel jelöltem meg a térképen (11. ábra). Egy sűrű, cserjés és fás részét ismerhetjük meg a tájnak. Rengeteg galagonya cserjével találkozhatunk, drogiának a gyűjtését ezen az ösvényen ajánlom a legjobban, mert itt kevésbé járnak és így talán nagyobb részben érintetlen a természet. Az út járhatósága ezen a szakaszon ismét könnyűvé válik majd egy nagyobb kereszteződésnél, ahol egy szélesebb túraútvonalba becsatlakozik, lezárásra kerül.

A befejező, **VI. szakaszt** sötétkék színnel ruháztam fel (11. ábra) és az imént említett kereszteződéstől indul. Várpalota felé, enyhén lejtős, széles murvás úton lehet haladni, amely akár autóval való közlekedésre is alkalmas. A területnek ezen része nyílt, sztyeppés terep, ezért itt átveszik az uralmat a cserjék. Újra nagyszámban megjelenik a kökény és a vadrózsa, illetve mellettük továbbra is megmarad a galagonya. Ahogy sétálunk a város felé a pusztában, aki figyelmesen jár, észre veheti a betonból készült vagy a földbe ácsott lőállásokat. Az útvonalnak ezt a részét a Magyar Honvédség működő gyakorló lőtéri területként használja, a Központi- és Gyakorló Lőtérnek ez már a keleti peremére esik. Ebből kifolyólag óva intek mindenkit attól, hogy ezen a szakaszon gyűjtsön bármilyen gyógynövényt, mert a talaj szennyezettségének mértéke magasabb lehet. Ettől függetlenül, ennek a területnek a pozitívumaként megemlíthető, hogy gyönyörű kilátást nyújt az ott áthaladók számára Várpalota, Inota, Pétfürdő és Ősi településekre, illetve az azokat körülölelő vidékre. Az utolsó szakaszt és ezzel az egész körtúrát is a kiindulópontot is jelentő zsidó temető melletti parkolóval zárom.

A terület bővelkedik a fásszárú cserjékben, amelyek közül sok gyógynövény. Ennek tudatában választottam ki a következő fásszárú gyógynövényeket: a vadrózsát (*Rosa canina*), az egybibés galagonyát (*Crataegus monogyna*), a kökényt (*Prunus spinosa*), és a hamvas szedret (*Rubus caesius*). Mindegyik a rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozik és fásszárú gyógynövény. A 2023. áprilisi bejárásom során már kizárólag csak ezekre a fajtákra fókuszáltam.

A felmérés során becslést alkalmaztam minden egyes szakaszon a vizsgált fajok tömegességének megállapítására (1. táblázat).

1. táblázat A fásszárú gyógynövények tömegességének megállapítására használt kategória rendszer

Kategória szám	Kategória meghatározása
0	Nincs jelen az adott szakaszon
1	Gyéren/elvétve van jelen a szakaszon
2	Közepesen elszórtan van jelen a szakaszon
3	Sűrű/Gyakori előfordulás a szakaszon

4. Eredmények és értékelésük

4.1. Vadrózsa (*Rosa canina*)

A vadrózsa tekintetében nagyon izgalmasan indul az I. szakasz, mert rögtön az elején gyakori előfordulása a jellemző. A folytatásban, már ahogy haladunk tovább a II. szakaszon, egyre ritkábban találkozhatunk vele, a III. etap folyamán pedig teljesen el is tűnik ez a fajta növény. A IV. szakaszon pár apró, baba méretű hajtásokkal, cserje kezdeményekkel találkoztam. Ennek ellenére, mivel megtalálható a területen, megkapta az 1-es besorolást. Az V. etapon némi növekedést várnánk, de ennek ellenére újra teljesen eltűnik. Végül a VI. szakaszon, ami a záró része a körútnak, egy sivár sztyeppés részen haladunk végig, amin újra, szinte pár méterenként felfedezhetünk vadrózsát (2. táblázat).

2. táblázat Vadrózsa tömegessége a vizsgált szakaszokon

A vizsgált szakasz	Tömegesség
I. szakasz (zsidó temető – Vár völgy bejárata)	3
II. szakasz (Vár völgy bejárata – Hajdani Kálistó)	1
III. szakasz (Hajdani Kálistó – Bátorkő vára)	0
IV. szakasz (Bátorkő vára – 2. számú kilátó)	1
V. szakasz (2. számú kilátó – kereszteződés)	0
VI. szakasz (kereszteződés – zsidó temető)	3

A vadrózsát (*Rosa canina*) több okból is érdemes gyűjteni, számtalan gyógyhatása miatt. A vizsgált völgyben pedig ezt meg is tehetjük, méghozzá az I.-es és a VI.-os szakaszokon. A két útszakasz között van különbség, méghozzá az, hogy a VI. szakasz a Központi- és Gyakorló Lőtér területének peremén húzódik, így a gyűjtést itt nem javaslom a talaj esetleges szennyezettsége miatt. Az I.-es útszakaszon viszont a gyűjtés véleményem szerint minden gond nélkül megtehető. Népies nevén a csipkebogyó ajánlott immunerősítésre és meghűléses betegségek megelőzésére a magas a C-vitamin tartalma miatt. A C-vitaminon kívül A-, B1-, B2-, P-, és K-vitamint, pektint, ásványi anyagokat (pl.: magnéziumot) és aminosavakat is tartalmaz. Enyhe vizelethajtó hatása miatt jótékonyan hat a vese működésére. A „csipke-húst” diétázók, cukorbeteg is előszeretettel fogyaszthatják, mivel szabályozza a vércukorszintet. A csipkebogyó magnézium tartalma miatt fontos szerepet tölt be a szív-és érrendszeri betegségek és a keringési zavarok gyógyításában, továbbá elősegíti a gyomornedvek működését, csökkenti a vérnyomást, valamint stresszoldó hatású is. Sokréteggű tulajdonságai miatt is választottam ennek a növénynek a feltérképezését (BERNÁTH, 2000; INTERNET⁴, 2022; INTERNET⁵, 2023).

4.2. Egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*)

A terület I. részében az egybibés galagonya előfordulási aránya nagyon nagy. A II. és III. szakaszokon láthatóan visszaesik a számuk, de elvétele még belebotolhatunk. A IV., az V. és a VI. etapokon pedig egységesen és kimagaslóan gyakori a megjelenése (3. Táblázat). Az eredményeim alapján kimondható, hogy a galagonya a vizsgált útvonal egészén jelen volt és többségben nagy gyakorisággal.

3. Táblázat Egybibés galagonya vizsgálati eredmények

A vizsgált szakasz	Besorolási eredmény
I. szakasz (zsidó temető – Vár völgy bejárata)	3
II. szakasz (Vár völgy bejárata – Hajdani Kálistó)	1
III. szakasz (Hajdani Kálistó – Bátorkő vára)	1
IV. szakasz (Bátorkő vára – 2. számú kilátó)	3
V. szakasz (2. számú kilátó – kereszteződés)	3
VI. szakasz (kereszteződés – zsidó temető)	3

Az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) az egész bejárásom során végig jelen volt. Minden szakaszon megtalálható, igaz, a II. és III. szakaszokon csak mérsékelten, de a völgy többi része gazdagon bővelkedik galagonyában. A VI. szakaszon a lőtér miatt ugyanúgy nem javaslok a gyűjtését. A növényeknek a virágos hajtásvégét (*Crataegi folium cum flore*) szedjük és elsősorban teához használhatjuk fel. Enyhe hatású gyógynövény, hatóanyaga nem halmozódik fel a szervezetben, kismamák is fogyaszthatják. Szívglükozidokkal történő párhuzamos alkalmazása mellett azonban érdemes kezelőorvossal konzultálni, illetve vérhígító szedés mellett nem javasolt a fogyasztása. Elsősorban szívproblémák esetén javasolják, mert javítja a szívizom anyagcsere folyamatait. Nagyobb teljesítményre készíti, szabályozza a szívizom működését. Szívritmuszavarok, szívelégtelenség, valamint szívinfarktus utáni lábadozás esetén is biztonsággal alkalmazható. Csökkenti a vérnyomást, a szédülést, az ideges görcsöket. Egyes korai irodalmakban megemlítik a köszvény ellenes hatást is. Nyugtató hatása is van, ennek fokozására macskagyökérrel (*Valeriana officinalis*), komlóval (*Humulus lupulus*) társítható. Terméséből (*Crataegi fructus*) készíthetünk még gyümölcslevet, likőrt vagy lekvárt (BERNATH - NÉMETH, 2007; DÁNOS, 2006; INTERNET4, 2022).

4.3. Kőkény (*Prunus spinosa*)

A zsidó temetőtől elindulva az I. szakaszon rögtön nagyon sűrűn találkozhatunk kőkénnel, mely áprilisban nagyon könnyen felismerhető gyönyörű fehér virágairól. A II. és III. etapnál teljesen eltűnik ez a növény. A IV. Bátorkői résznél, a vár után található, a 2 kilátó közötti útvonalon botlottam egy félszobányi területen kőkénybe. Majd az V. szakaszon ismét eltűnik, és ahogy a táj átvált sztyeppés sík részre, úgy megérkezünk a VI.-os befejező szakaszhoz, amely ismét nagyon kedvező a kőkénynek, így itt ismét igen sűrűn botlunk bele (4. táblázat).

4. Táblázat Kőkény vizsgálati eredmények

A vizsgált szakasz	Besorolási eredmény
I. szakasz (zsidó temető – Vár völgy bejárata)	3
II. szakasz (Vár völgy bejárata – Hajdani Kálistó)	0
III. szakasz (Hajdani Kálistó – Bátorkő vára)	0
IV. szakasz (Bátorkő vára – 2. számú kilátó)	1
V. szakasz (2. számú kilátó – kereszteződés)	0
VI. szakasz (kereszteződés – zsidó temető)	3

A kőkénnel (*Prunus spinosa*) szerencsém volt a 2023. áprilisi bejárásom során, hiszen teljes virágzásban találkozhattam vele. Aki virágját akarja szedni és szárítva teába alkalmazni, annak ezt az időszakot ajánlom megcélozni. Gyümölcs termésének szedéséhez az őszi időszak a javasolt. A vizsgált völgyben a gyűjtéséhez az I.-es szakaszt ajánlom, mert itt a legnagyobb előfordulása a növénynek. A VI.-os részen is sűrű az előfordulása, de a lőtéri jelenlét miatt a gyűjtést nem javaslom. A kőkényt a népi gyógyászatban is használták. Főként virágját gyűjtötték teának, aminek vizelet- és hashajtó, illetve vérnyomáscsökkentő hatást tulajdonítottak. Kevés tudományos adat áll rendelkezésre a gyógyhatásairól, azonban a virágdrogájában található hatóanyagtartalom alapján a vizelethajtó hatása elismert. Kék termésének főzete alkalmas hasmenés kezelésére, illetve öblögetőszerként. Kőkényből készíthetünk továbbá likőrt, kocsonyát és akár befőttet is (BERNÁTH, 2000; INTERNET4, 2022).

4.4. Hamvas szeder (*Rubus caesius*) / Vadszeder (*Rubus fruticosus*)

A parkolótól elindulva a Várvölgy bejáratáig, az út mentén fedezhetjük fel foltokban a szedret, amelynek az áprilisi időszakban még látjuk az előző évi elhalt szárait és terméseit, de szárain már az új levélhajtások megjelennek. A II. szakasz már a völgyben van, az egész útvonalat tekintve a szeder itt érzi magát a legjobban. A III., a IV. és az V.-ös etapokon teljesen eltűnik ez a növény. Végül az utolsó, VI. résznél egy-egy kisebb foltban ismét megmutatja magát (5.Táblázat).

5. Táblázat Hamvas/Vadszeder vizsgálati eredmények

A vizsgált szakasz	Besorolási eredmény
I. szakasz (zsidó temető – Várvölgy bejárata)	2
II. szakasz (Várvölgy bejárata – Hajdani Kálistó)	3
III. szakasz (Hajdani Kálistó – Bátorkő vára)	0
IV. szakasz (Bátorkő vára – 2. számú kilátó)	0
V. szakasz (2. számú kilátó – kereszteződés)	0
VI. szakasz (kereszteződés – zsidó temető)	1

A nemesített tüskétlen szeder minden kiskert kedvelt növénye, pirosuló édes termése teszi oly vonzóvá tartását. Azonban nem csak házunk táján találkozhatunk vele, hanem kint a természetben is. Völgyi bejárásom során az ösvény mentén kisebb nagyobb foltokban fordult elő a földön kúszva. A 2023. áprilisi bejárásom során csak a tavalyi elszáradt részekbe és az új erőre kapott friss hajtásokba botlottam. A növény levéldrogiát gyűjtik a termése mellett. Az I.-es és a II.-es szakaszokon megfelelő mennyiségű szedret találhatunk és biztonsággal gyűjthetünk. A VI.-os részen a lőtéri tevékenységek miatt nem ajánlom gyűjteni. Elsősorban levelét gyűjtik, amit szárítás után használnak fel. Teája élénkítő és frissítő hatása mellett enyhe görcsoldó is. Ezért is javasolják vastagbélgyulladásos panaszokra. Továbbá alkalmazzák a bőrön keletkező gyulladt pattanások kezelésére is, mint borogatás. Terméséből limonádét, gyümölcslevet, szirupot és szörpöt is készíthetünk (BERNÁTH, 2000; INTERNET4, 2022).

Legvégül hozzátenném, hogy Várpalota környezete turista útvonalakban igen gazdag, amelyeket nemcsak gyalogszerrel, de sokat közülük biciklivel is be lehet járni. Fontos azonban tudni, hogy a terület mellett gyakori az éleslövészet. A Honvédség ezen időpontjait előre kiadják közleményben a hivatalos tájékoztató oldalukon. Javaslom, hogy akik a Keleti-Bakonyi régiót választják természetjárásra, mindig érdeklődjenek utána a vadászati és hadgyakorlati időpontoknak. Ez azonban ne tántorítson el attól senkit, hogy egy „békés” napon ellátogasson erre a környékre és élvezze a Keleti-Bakony által nyújtott nyugalmat, szépséget és megismerkedjen a helyi gyógynövény-flórával.

5. Összefoglalás

A dolgozatom legeleje betekintést nyújt a Keleti-Bakony tájegységünk világába éghajlati, talajtani, vízi és domborzati szempontból. Majd rövid ismertetés következik Várpalota város múltjáról és jelenéről. A Krúdy Gyula Városi Könyvtár helytörténeti részlegén megtalálható Mészáros András kéziratai alapján összeállítottam egy összefoglalót arról, hogy milyen növénytársulások találhatók a város környezetében. A tájegységen belül igen gazdag és sokszínű növényzet található, amelyen belül számos egyed fokozottan védett.

A folytatásban az általam kiválasztott fásszárú gyógynövényeket jellemeztem morfológiai és élőhelyi adottságaik alapján. A következő növények voltak ezek: vadrózsa, egybibés galagonya, kökény, hamvas szeder.

Vizsgálataimat a Várpalota városához tartozó Várvölgyben végeztem, ahol egy 12 km-es szakaszt 6 részre bontva tanulmányoztam. Minden szakaszon megbecsültem a vizsgált fásszárú gyógynövények előfordulási gyakoriságát. A gyógynövények gyógyhatásaiból kiindulva javaslatokat is adok a felhasználásukra, valamint a tömegességet és a völgy adottságait figyelembe véve ajánlok gyűjtésre alkalmas helyeket.

Gyógynövény gyűjtés szempontjából a terület igen gazdag vadrózsaiban, egybibés galagonyában és kökényben. Bizonyos részeken hamvas szederrel is gazdagíthatjuk gyűjteményünket.

A vadrózsaiból a legtöbbet az I.-es és a VI.-os szakaszokon találtam. Gyűjtését azonban kizárólag az I.-es szakaszból javaslom, mivel a VI.-os szakasz, a lőtér jelenléte és az ebből fakadó szennyezettség miatt, gyógynövény gyűjtésre nem alkalmas. E növénynek nemcsak a termését, de a virágát is érdemes gyűjteni és felhasználni. Az illatos szirmokból antiszeptikus hatású rózsavíz készíthető, illetve saláták, ecetek, édességek díszítésére és ízesítésére is felhasználható. Bogyójából pedig többek között teát, lekvárt, szörpöt és gyógybort készíthetünk. A csipkebogyó magas C-vitamin tartalma miatt a szervezet ellenállóképességét támogatja, ezen felül pedig enyhe vizelethajtó hatású, vérnyomáscsökkentő, vércukorszint szabályozó, illetve támogatja a szív-és érrendszeri betegségek és a keringési zavarok gyógyítását is.

Az egybibés galagonya a 4 vizsgált faj közül a leggyakrabban megtalálható, gyakorlatilag a tanulmányozott útvonal minden szakaszán. A fent említett okból a VI-os szakaszt kivéve a többi 5 szakaszon bátran gyűjthető. Ezek közül én leginkább az V.-ös szakaszt javaslom, mivel ez az emberek által legkevésbé háborgatott része a területnek és egyúttal itt sűrűn megtalálható e növény. A galagonya virágát és termését egyaránt felhasználhatjuk, előbbi májusban, utóbbit pedig az időjárástól függően, a kora őszi fagyok megérkezéséig, nyár végétől novemberig lehet begyűjteni. A növényeknek a virágos hajtásvégét elsősorban teához használhatjuk fel, amelyet szívproblémák esetén javasolnak fogyasztani, mert javítja a szívizom anyagcsere folyamatait, vérnyomáscsökkentő,

nyugtató hatású, vízhajtó és görcsoldó. Termését akár közvetlenül is fogyaszthatjuk, de készíthetünk belőle főzetet, amely kúraszerűen alkalmazható a szív erősítésére, valamint tinktúrát, gyümölcslevet, likőrt vagy lekvárt is.

A kökény szintén kizárólag csak az I.-es és VI.-os szakaszokon lelhető fel - csakúgy mint a vadrózsa -, és a gyűjtésére vonatkozó javaslataim is megegyeznek az utóbbi növény kapcsán leírtakkal. Felhasználásra a növény virágdrogját tavasszal érdemes gyűjteni, kék termését pedig ősszel. A virágából készített tea vizelet- és hashajtó, illetve vérnyomáscsökkentő hatású. A gyümölcsből készített főzete alkalmas hasmenés kezelésére és öblögetőszerként is, illetve a bogyókból befőttet és likőrt is lehet főzni.

Hamvas szederrel az I.-es és a II.-es szakaszokon találkozhatunk, illetve még az utolsó, VI.-os részen is előfordul, bár itt csak foltokban. Gyűjtését kizárólag csak az I.-es és II.-es részekről javaslom. A növény levelét tavasztól ősziig, míg termését nyár közepétől akár őszi végéig gyűjthetjük, mindkettő felhasználható gyógyászati célra. Levelét frissen és szárítva egyaránt felhasználhatjuk, forrázatot, teát készíthetünk belőle. Utóbbi amellet, hogy élénkítő hatással bír, még enyhe görcsoldó is. Forrázatát pedig alkalmazhatjuk borogatásként, például bőrön keletkező gyulladt pattanások kezelésére. Gyümölcséből limonádét, gyümölcslevet, szirupot, szörpöt, illetve gyógyászati céllal lekvárt is főzhetünk.

Mint láthatjuk, az általam e dolgozatban tárgyalt, a rózsafélék családjába tartozó 4 növény számtalan gyógyhatással rendelkezik és felhasználásukra sokféle mód létezik. Hatóanyagaikat - növénytől függően - a virágaik, terméseik, illetve a leveleik feldolgozásával nyerhetjük ki. A fentiek alapján elmondható, hogy Várpalotától északra, az általam megvizsgált Vár völgy területét bejárva a természet patikájába is betekintést kapunk. Ebbe a természet adta, szabadon és ingyenes látogatható „patikába” az év szinte bármely időszakában ellátogatva természetes orvosságot találhatunk valamely testi-lelki problémánkra, vagy támogatást egészségünk megőrzéséhez. Aki nem hiszi, javaslom, hogy járjon utána a szakdolgozatomban leírtak alapján.

6. Köszönetnyilvánítás

Elsősorban szeretném megköszönni Dr. Bódis Judit konzulens tanáromnak azt a hihetetlen energiát és lelkesedést, amit minden alkalommal átadott nekem, ezzel is erősítve bennem a hitet, hogy jó úton járok. Továbbá azt a tudást is köszönöm neki, amivel tovább gazdagított engem.

Meg szeretném köszönni azoknak az ismerősöknek, barátoknak, akik támogattak és buzdítottak arra, hogy jelentkezzek egyetemre és elkezdjek valami olyasmit tanulni, amit szeretek.

Legvégül, de nem utolsó sorban hálával tartozom menyasszonyomnak, aki támogatásával, meglátásaival, és szeretetével tartotta bennem a lelket és átsegített a nehéz pillanataimon.

7. Szakirodalom jegyzéke

Felhasznált irodalom:

- Bernáth, Jenő (Szerk., 2000): Gyógy- és aromanövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest. pp. 271–273, 486. 497–502, 506–507.
- Bernáth Jenő - Németh Éva (Szerk., 2007): Gyógy- és Fűszernövények gyűjtése, termesztése és felhasználása. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Csupor Dezső - Szendrei Kálmán (szerk., 2012): Gyógynövénytar. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest.
- Dános Béla (Szerk., 2006): Farmakobotanika - Gyógynövényismeret. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- Dövényi Zoltán (szerk., 2010): Magyarország kistájainak katasztere. Második, átdogozott és bővített kiadás. Magyar Tudományos Akadémia, pp. 570-573.
- Könczöl Imre (szerk., 1988): Várpalota rövid története. Krúdy Gyula Városi Könyvtár, Várpalota.
- Mészáros András (szerk., 1994) Várpalota környékének növényvilága. Kézirat. Várpalota
- Mészáros József – Mészáros András (szerk., 1996) Várpalotai Várvölgy növényvilága. Kézirat. Pétfürdő.
- Schönfelder Ingrid és Peter (Szerk., 2001): Gyógynövény határozó. Holló és Társa kiadó, Stuttgart, p. 66.
- Szabó György - Lopes-Szabó Zsuzsa (Szerk., 2008): A bükki füvesember gyógynövényei. Szabó György kiadó, Bükkszentkereszt. p. 158, 100–101, 123–124
- Szíj Rezső (szerk., 1960) Várpalota, Fejezetek a város történetéből. Gondolat kiadó, Budapest.

Felhasznált internetes források:

- Internet1: <https://www.gyszt.hu/hu/tudastar/eheto-vadnovenyunk-a-kokeny>
(2023.02.20.)
- Internet2: <https://www.agraroldal.hu/kokeny.html> (2023.02.20.)
- Internet3: <https://ehetovadnovenyekink.hu/index.php/rubus-fruticosus-foldi-szeder/>
(2023.02.22.)

- Internet4: Ph. Hg. VIII. (Aktualizált tartalomjegyzék, 2022):
https://ogyei.gov.hu/dynamic/2022_6_kozlemenyei/Aktualizalt%20tartalom_5_6_2022_10_8.pdf (2022. 11.16.)
- Internet5: <https://hobbikert.hu/magazin/piroslo-kincs-a-csipkebogyo-szuretelese-es-felhasznalasa.html> (2023.02.20.)

8. Ábra jegyzék

1. ábra. A Bakonyvidék tájai (Internet1: <https://bagolyvarfogado.hu/latnivalok/bakonyi-tajak/> , 2023.04.11.)
2. ábra. Várpalota látképe (Forrás: Saját kép, 2023.04.10.)
3. ábra. A vadrózsa virágzásban és termésben (Internet2: <https://goodwill.hu/vadrozsa-csipkebogyo/> , <https://kezdokertesz.hu/vadrozsa/> , 2023. 02. 23.)
4. ábra. Egybibés galagonya és kökény egymás mellett. (Forrás: Saját kép, 2023.04.10.)
5. ábra. Egybibés galagonya virágzás előtt, áprilisban (Forrás: Saját kép, 2023.04.10.)
6. ábra. A kökény virágzásban, áprilisban (Forrás: Saját kép, 2023.04.10.)
7. ábra. A kökény termésben (Internet3: <https://balintgazda.hu/aktualis-kert/oktober/kerti-noveny-e-a-kokeny.html> , 2023.02.20.)
8. ábra. Hamvas szeder levélezete (Forrás: Saját kép, 2023.04.10.)
9. ábra. Várpalotai Várvölgy (Internet4: <https://turistautak.openstreetmap.hu/turautvonal.php> , 2023. 04. 16.)
10. ábra. Várpalotai Várvölgy, piros vonal jelzi az általam vizsgált útvonalat (Internet5: <https://turistautak.openstreetmap.hu/turautvonal.php> , 2023.04.16)
11. ábra. Az általam bejárt Várvölgyi szakaszok feloszlása (Internet6: <https://turistautak.openstreetmap.hu/turautvonal.php> , 2023.04.20.)

9. Táblázat jegyzék

1. Táblázat A fásszárú gyógynövények tömegességének megállapításra használt kategória rendszer
2. Táblázat Vadrózsa vizsgálati eredmények
3. Táblázat Egybibés galagonya vizsgálati eredmények
4. Táblázat Kökény vizsgálati eredmények
5. Táblázat Hamvas / Vadszeder vizsgálati eredmények

NYILATKOZAT

a szakdolgozat eredetiségéről és a szellemi tulajdonkezeléséről

A hallgató neve: Rédli Dávid

A Hallgató Neptun kódja: DZUB6Z

A dolgozat címe: Várpalota környékén található rózsafélék
családjába tartozó fásszárú gyógynövények vizsgálata

A megjelenés éve: 2023

A konzulens tanszék neve: Természetvédelmi Biológia tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: 2023 év 05. hó 02. nap

Rédli Dávid
Hallgató aláírása

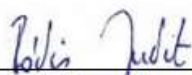
KONZULTÁCIÓS NYILATKOZAT

A Rédli Dávid (hallgató Neptun azonosítója: DZUB6Z) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfólió¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: Keszthely 2023. 05. 02.

Belső konzulens